

УДК 336.225+338.1

I. О. Стеблянкокандидат економічних наук, доцент
Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара**Е. В. Косова**кандидат економічних наук
Класичний приватний університет**ПОДАТКОВО-БЮДЖЕТНЕ ВИРІВНЮВАННЯ РЕГІОНІВ
У СИСТЕМІ СТРУКТУРНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

У статті визначено результати реформи децентралізації фінансової системи України, представлені розширенням прав органів місцевого самоврядування, збільшенням джерел формування доходів місцевих бюджетів. Встановлено переваги та недоліки бюджетної децентралізації в Україні. Наголошено, що позитивне значення має стійке зростання власних надходжень місцевих бюджетів за рахунок податку з доходів фізичних осіб, плати за землю, податку на нерухоме майно, акцизного податку. Зазначено, що вадою є значне перевищення обсягу міжбюджетних трансферів над доходною частиною місцевих бюджетів, сформованою за рахунок податкових платежів. Аргументовано переваги заміни системи вертикального збалансування місцевих бюджетів системою горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій. Надано оцінку цільового призначення субвенцій із державного бюджету місцевим бюджетам. Зроблено висновок, що найбільші їх обсяги представлені субвенціями на соціальний захист населення, медицину та освіту, що стимулює структурний розвиток нематеріальної сфери національної економіки.

Ключові слова: податково-бюджетне вирівнювання, регіони, система, структурний розвиток, національна економіка, децентралізація.

I. Вступ

Принцип податкової справедливості, який є обов'язковою умовою розвитку конкурентного середовища, вимагає вирівнювання податкової віддачі підприємств різного розміру, окремих галузей економіки та регіонів [4, с. 364]. Проблема підвищення відповідальності місцевої влади за регіональний розвиток, децентралізація бюджетної системи вимагають розширення повноважень місцевої влади щодо активного впливу на податкову базу в регіоні. Важливим фактором, який заважає розширенню власної податкової бази місцевих бюджетів, є існуючий підхід до надання дотацій вирівнювання, в межах якого регіони з вищим рівнем середньодушових доходів місцевих бюджетів (до отримання дотацій вирівнювання) нерідко опиняються в гірших умовах за показником доходів після їх перерозподілу [7, с. 67].

Проблему податково-бюджетного вирівнювання розглядають багато вчених. На підставі аналізу використання податків і трансфертів за умов збалансування місцевих бюджетів Закарпатської області Т. О. Бутурлак оцінила стан вирівнювання бюджетної забезпеченості, доходний потенціал районів міст, визначила вплив методів регулювання на соціально-економічний розвиток територій, запропонувала методику оцінки

ефективності бюджетного регулювання в регіоні на підставі кореляційно-регресивного аналізу стимулів щодо мобілізації доходів [1, с. 6]. Ю. А. Глуценко розвинуто складові податкової бази місцевих бюджетів Полтавської області завдяки її коригуванню, що зумовлено змінами порядку сплати податку з доходів фізичних осіб і вирівнюванням податкової бази [3, с. 4]. Н. Є. Кульчицька розглянула проблеми фінансового вирівнювання регіонів і запропонувала шляхи їх вирішення, розрахувала показники регіонального фіскального потенціалу з метою збалансованості рівня бюджетної забезпеченості регіонів і муніципальних утворень [5, с. 7]. А. В. Лісовий висвітлив результати теоретичних і практичних досліджень державного регулювання розвитку депресивних сільських територій та обґрунтував пропозиції щодо їх фінансового вирівнювання [6, с. 11]. Н. В. Старостенко наведено пропозиції щодо вдосконалення методології формування міжбюджетних трансфертів з метою забезпечення рівноваги між принципом фінансового вирівнювання та принципом фіскальної справедливості шляхом виключення податку на доходи фізичних осіб з податків, які враховують під час розрахунку міжбюджетних трансфертів, а також надання цільових трансфертів з державного бюджету з урахуванням зовнішніх ефектів місцевих бюджетів [8, с. 7]. І. В. Усков удосконалив механізм

формування фінансових ресурсів на основі створення фондів бюджетного вирівнювання та інноваційного розвитку адміністративно-територіальних утворень, запропонував методичний підхід до оцінювання їх податкового потенціалу та фінансової стійкості [9, с. 17]. Високо оцінюючи науковий доробок зазначених авторів, треба визнати недостатню увагу вчених до податково-бюджетного вирівнювання в умовах децентралізації фінансової системи України.

II. Постановка завдання

Метою статті є надання критичної оцінки процесам формування доходів місцевих бюджетів, у тому числі за рахунок міжбюджетних трансфертів, а також визначення впливу їх цільового призначення на структурний розвиток національної економіки.

III. Результати

Необхідність податково-бюджетного вирівнювання регіонального розвитку зумовлена такими факторами: низька бюджетна дисципліна, рекордні потреби на оборону та безпеку, обслуговування державного боргу, падіння економіки, девальвація національної валюти, падіння експорту через торгові санкції Російської Федерації, відкладання видатків розпорядниками коштів на кінець року.

У 2015 р. здійснено перший етап фіскальної децентралізації та збільшено доходи місцевих бюджетів, знижено дефіцит державного бюджету з 4,9% до 2,3% ВВП. Загальний фонд місцевих бюджетів з урахуванням міжбюджетних трансфертів збільшився з 197 млрд грн у 2014 р. до 275 млрд грн у 2015 р. – на 78 млрд грн, або на 39,6% [2].

Розширення податкової бази було зумовлено: скороченням кількості податків і зборів у 2 рази – з 22 до 11; запровадженням системи електронного адміністрування ПДВ; розширенням сфери застосування реєстраторів розрахункових операцій (РРО); підвищенням специфічних ставок акцизного податку (сигарети, пальне, транспортні засоби); зарахуванням до державного бюджету 60% податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), що сплачують на території м. Київ (у 2014 р. – 50%) та 25% на території кожного місцевого бюджету (у 2014 р. – 0%) у зв'язку зі зміною міжбюджетних відносин; спрямуванням 10% податку на прибуток до місцевих бюджетів.

За січень-грудень 2015 р. до загального фонду місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) надійшло 99,8 млрд грн, що становить 116,0% від річного обсягу надходжень, затвердженого місцевими радами. Приріст надходжень до загального фонду проти січня-грудня минулого року (у співставних умовах та без урахування територій, що не підконтрольні українській владі) становив 42,1%, або +29,6 млрд грн.

Обсяг надходжень ПДФО за січень-грудень становив 53,63 млрд грн, рівень виконання річного показника, затвердженого місцевими радами, становить 113,7%, надходжень плати за землю – 14,47 млн грн, рівень виконання річного показника, затвердженого місцевими радами, – 112,2%. Темп зростання фактичних надходжень ПДФО в 2015 р. до 2014 р. становить 123,1%, плати за землю – 130,3%.

Надходження податку на нерухоме майно на 2015 р. затвержені місцевими радами в обсязі 530,0 млн грн, фактичні надходження становили 736,9 млн грн. Станом на 01.01.2016 р. фактичні надходження акцизного податку становили 7,7 млрд грн, що в розрахунку на 1-го жителя країни становить 196,1 грн. За 2016 р. до загального фонду місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) надійшло 146,6 млрд грн, що становить 116,3% від річного обсягу надходжень, затвердженого місцевими радами. Приріст надходжень до загального фонду проти 2015 р. (у співставних умовах та без урахування територій, що не підконтрольні українській владі) становив 49,3%, або + 48,4 млрд грн.

Обсяг надходжень ПДФО за 2016 р. становив 79,0 млрд грн, рівень виконання річного показника, затвердженого місцевими радами, становить 112,9%, надходження плати за землю – 23,3 млрд грн, рівень виконання річного показника, затвердженого місцевими радами, – 114,7%. Темп зростання фактичних надходжень ПДФО до 2015 р. становить 147,3%, плати за землю – 161,2%. Надходження податку на нерухоме майно на 2016 р. затвержені місцевими радами в обсязі 1,2 млрд грн. Фактичні надходження податку за 2016 р. становили 1,4 млрд грн. Станом на 01.01.2017 р. фактичні надходження акцизного податку становили 11,6 млрд грн.

У 2015 р. місцеві бюджети отримали 174,2 млрд грн трансфертів, що становить 98,7% від передбачених розписом асигнувань, у 2016 р. – 196,0 млрд грн трансфертів, що становить 99,6% від передбачених розписом асигнувань.

Базова дотація в 2015 р. була перерахована в сумі 5,3 млрд грн, або 98,2% розпису асигнувань, у 2016 р. – 4,7 млрд грн, або 98,0% до розпису асигнувань. У 2015 р. субвенції на соціальний захист населення перераховані в сумі 63,3 млрд грн, або 99,4% від передбачених розписом на цей період у межах фактичних зобов'язань, у 2016 р. – 94,2 млрд грн (99,7%).

Освітню субвенцію перераховано в повному обсязі в таких сумах: 2015 р. – 44,1 млрд грн, 2016 р. – 44,5 млрд грн, медичну – відповідно 46,2 млрд грн і 44,4 млрд грн. У 2015 р. перераховано субвенцію на підготовку робітничих кадрів у сумі 5,5 млрд грн,

або 100,0% до розпису на відповідний період. У 2016 р. – у повному обсязі перераховано субвенцію на соціально-економічний розвиток окремих територій у сумі 3,3 млрд грн та на формування інфраструктури – 1 млрд грн.

IV. Висновки

1. У 2015 р. розпочалася реформа децентралізації фінансової системи України, внаслідок якої розширено права органів місцевого самоврядування, збільшено джерела формування доходів місцевих бюджетів, проведено заміну системи вертикального збалансування місцевих бюджетів системою горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій, запроваджено нові субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам.
2. Визначено переваги та недоліки бюджетної децентралізації в Україні. Позитивне значення має стійке зростання власних надходжень місцевих бюджетів за рахунок податку з доходів фізичних осіб, плати за землю, податку на нерухоме майно, акцизного податку. Вадами є значне перевищення обсягу міжбюджетних трансферів над доходною частиною місцевих бюджетів, сформованою за рахунок податкових платежів. Найбільші їх обсяги представлені субвенціями на соціальний захист населення, медицину та освіту, що стимулює структурний розвиток нематеріальної сфери національної економіки.
3. Визначено фактори, які розкривають важливість фіскальної консолідації в Україні: зменшення боргового й податкового навантаження, інфляційного тиску; збільшення інвестиційного ресурсу в приватний бізнес; створення умов для сталого розвитку економіки; зменшення дефіциту бюджету; покращення фіскальної дисципліни та, як наслідок, оздоровлення державних і місцевих фінансів.

Перспективами подальших досліджень є критична оцінка рівня податкового потенціалу місцевих бюджетів.

Список використаної літератури

1. Бутурлак Т. О. Організаційно-економічний механізм бюджетного регулювання економікою регіону (на матеріалах Закарпатської області) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.02.03 / Т. О. Бутурлак ; Ужгород. нац. ун-т. – Ужгород, 2006. – 20 с.
2. Виконання доходів місцевих бюджетів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/view/vykonnania-dokhodiv-mistsevykh-biudzhativ-za-rik?category=bjudzhet>.
3. Глуценко Ю. А. Формування місцевих бюджетів в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01 / Ю. А. Глуценко ; Н.-д. фінанс. ін-т при М-ві фінансів України. – Київ, 2004. – 15 с.
4. Косова Т. Д. Податкова віддача регіонів України: проблеми і перспективи / Т. Д. Косова, О. Ю. Тімарцев // Бізнес Інформ. – 2014. – № 4. – С. 361–365.
5. Кульчицька Н. Є. Фіскальна політика України на регіональному рівні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01 / Н. Є. Кульчицька ; Терноп. акад. нар. госп-ва. – Тернопіль, 2004. – 20 с.
6. Лісовий А. В. Державне регулювання розвитку сільських територій: теорія, методологія, практика : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03 / А. В. Лісовий ; Нац. наук. центр "Ін-т аграр. економіки" УААН. – Київ, 2009. – 32 с.
7. Луніна І. О. Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ / І. О. Луніна // Економіка України. – 2014. – № 11. – С. 61–75.
8. Старостенко Н. В. Формування доходів бюджетів міст із моногалузевою економікою : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01 / Н. В. Старостенко ; НАН України, Ін-т екон. прогнозування. – Київ, 2004. – 20 с.
9. Усков І. В. Місцеві фінанси в умовах трансформації економіки України : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08 / І. В. Усков ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2013. – 39 с.

Стаття надійшла до редакції 03.11.2016.

Стебляно І. О., Косова Э. В. Налогово-бюджетное выравнивание регионов в системе структурного развития национальной экономики

В статье определены результаты реформы децентрализации финансовой системы Украины, представленные расширением прав органов местного самоуправления, увеличением источников формирования доходов местных бюджетов. Определены преимущества и недостатки бюджетной децентрализации в Украине. Подчеркнуто, что позитивное значение имеет устойчивый рост собственных поступлений местных бюджетов за счет налога с доходов физических лиц, платы за землю, налога на недвижимое имущество, акцизного налога. Указано, что недостатком является значительное превышение объема межбюджетных трансферов над доходной частью местных бюджетов, сформированной за счет налоговых платежей. Аргументированы преимущества замены системы вертикального балансирования местных бюджетов системой горизонтального выравнивания налогоспособности территорий. Дана оценка целевого назначения субвенций из государственного бюджета местным бюджетам. Сделан вывод, что наибольшие их объемы представлены субвенциями на

социальную защиту населения, медицину и образование, что стимулирует структурное развитие нематериальной сферы национальной экономики.

***Ключевые слова:** налогово-бюджетное выравнивание, регионы, система, структурное развитие, национальная экономика, децентрализация.*

Steblianko I., Kosova E. Fiscal Equalization of Regions in the System of Structural Development of the National Economy

The need for fiscal cohesion is due to the following factors: low budget discipline record needs for defense and security, public debt, the decline of the economy, the devaluation of the national currency, falling exports and so on. Determined results decentralization reform the financial system of Ukraine presented the empowerment of local government, increasing the sources of income of local budgets.

The pros and cons of fiscal decentralization in Ukraine are established. The advantage is a steady increase own revenues of local budgets due to tax personal income, payment for land, property tax, excise tax. Defects are a significant excess of intergovernmental transfers on the revenue part of local budgets, formed due to tax payments.

The benefits of replacing the system of vertical balancing local budgets system of horizontal fiscal equalization territories are argued. Courtesy evaluation purpose subsidies from the state budget to local budgets. The largest volume of subventions is on social welfare, healthcare and education that stimulate structural development of the intangible areas of national economy.

The factors that reveal the importance of fiscal consolidation in Ukraine: reducing debt and tax burden, inflation pressure, increase investment resources in private business, creating conditions for sustainable economic development, reducing the budget deficit, improve fiscal discipline and, consequently, health state and local finance.

***Key words:** fiscal equalization, regions, system, structural development, national economy, decentralization.*